

EKOLOGIK TERMINLARNING ILMIY VA AMALIY SOHALARDA QO‘LLANILISH TENDENSIYALARI

Shukurova Zubayda Murod qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20538862>

Annotatsiya. Mazkur maqolada ekologik terminlarning ilmiy va amaliy sohalarda qo‘llanilish tendensiyalari tahlil qilingan. Ekologik terminologiyaning shakllanishi, rivojlanishi hamda turli fan tarmoqlari, jumladan, ekologiya, biologiya, geografiya, qishloq xo‘jaligi, atrof-muhit muhofazasi va barqaror rivojlanish yo‘nalishlaridagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, ekologik terminlarning mazmuniy xususiyatlari, terminologik tizimdagi vazifalari va fanlararo kommunikatsiyani ta‘minlashdagi ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari ekologik terminologiyaning ilmiy bilimlarni tizimlashtirish, ekologik muammolarni tavsiflash va amaliy faoliyatda samarali qo‘llashdagi muhim rolini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Ekologiya, termin, diskurs, ekosistema, atrof-muhit, ekologik kommunikatsiya, barqaror rivojlanish, ekologik muhofaza, biologiya, geografiya.

Kirish. Bugungi kunda global ekologik muammolarning kuchayishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalarining dolzarbligi ekologik terminologiyaning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshirmoqda [1]. Ekologik terminlar ekologiya, biologiya, geografiya, qishloq xo‘jaligi, suv xo‘jaligi, sanoat, iqtisodiyot hamda atrof-muhitni boshqarish kabi ko‘plab sohalarda qo‘llanilib, ekologik jarayonlar va hodisalarni aniq ifodalashga xizmat qiladi [2]. Shu bois ekologik terminlarning mazmun-mohiyati, qo‘llanish doirasi va rivojlanish tendensiyalarini o‘rganish muhim ilmiy vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik xavfsizlik va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 30-oktabrdagi PF-5863-son “2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni hamda 2023-yil 31-maydagi PF-81-son “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmonida ekologik muammolarni bartaraf etish, ekologik madaniyatni yuksaltirish, yashil iqtisodiyot tamoyillarini keng joriy etish va ekologik bilimlarni rivojlantirish bo‘yicha muhim vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda ekologik terminlardan to‘g‘ri va yagona ma’noda foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi.

Fan va texnologiyalarning rivojlanishi natijasida ekologiya sohasiga oid yangi tushunchalar va terminlar muntazam ravishda shakllanmoqda [3]. Bu esa ekologik terminologiya tizimining boyishiga, uning boshqa fanlar bilan integratsiyalashuviga hamda amaliy qo‘llanilish sohalarining kengayishiga olib kelmoqda [4]. Ayniqsa, “barqaror rivojlanish”, “yashil iqtisodiyot”, “ekologik monitoring”, “bioklimat-xillik”, “uglerod izi” kabi terminlar nafaqat ilmiy adabiyotlarda, balki normativ-huquqiy hujjatlar, ommaviy axborot vositalari va kundalik amaliy faoliyatda ham faol qo‘llanilmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi ekologik terminlarning ilmiy va amaliy sohalarda qo‘llanilish tendensiyalarini tahlil qilish, ularning terminologik xususiyatlarini aniqlash hamda zamonaviy ekologik kommunikatsiyadagi o‘rnini baholashdan iborat.

Tadqiqot usullari. Tadqiqot jarayonida tavsifiy, qiyosiy va terminologik tahlil usullaridan foydalanildi. Ekologik terminlarning ilmiy va amaliy sohalaridagi qo'llanilishi ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda sohaviy manbalar asosida o'rganildi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqot davomida ekologik terminlarning ilmiy va amaliy sohalarida qo'llanilish xususiyatlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ekologik terminologiya bugungi kunda faqat ekologiya fani doirasida emas, balki iqtisodiyot, biologiya, geografiya, qishloq xo'jaligi va atrof-muhitni boshqarish kabi ko'plab yo'nalishlarda faol qo'llanilmoqda. Ayniqsa, ekologik muammolarni hal etish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar hamda amaliy loyihalarda ekologik terminlarning ahamiyati ortib bormoqda. Tadqiqot jarayonida eng ko'p qo'llaniladigan ekologik terminlar va ularning turli sohalaridagi vazifalari aniqlanib, 1-jadvalda keltirildi.

1-jadval. Ekologik terminlarning ilmiy va amaliy sohalarida qo'llanilish xususiyatlari

№	Ekologik termin	Qo'llaniladigan soha	Aniqlangan qo'llanish holati	Natija
1	Barqaror rivojlanish	Iqtisodiyot, ekologiya, boshqaruv	Davlat dasturlari va ilmiy maqolalarda muntazam uchraydi	Termin ekologik va iqtisodiy jarayonlarni birgalikda tavsiflash uchun qo'llanilishi aniqlandi.
2	Bioxilma-xillik	Biologiya, ekologiya	Tabiiy resurslarni muhofaza qilishga oid manbalarda faol ishlatiladi	Termin biologik resurslarni saqlash va baholashning asosiy tushunchasi sifatida qo'llanilishi kuzatildi.
3	Ekologik monitoring	Ekologiya, geografiya, qishloq xo'jaligi	Monitoring hisobotlari va ilmiy tadqiqotlarda keng qo'llanadi	Termin atrof-muhit holatini kuzatish va baholash jarayonlarini ifodalashda asosiy vosita ekanligi aniqlandi.
4	Iqlim o'zgarishi	Meteorologiya, geografiya, ekologiya	Ilmiy maqolalar va xalqaro hisobotlarda uchrashi yuqori	Termin global ekologik muammolarni tavsiflashda eng faol qo'llaniladigan tushunchalardan biri ekanligi belgilandi.
5	Yashil iqtisodiyot	Iqtisodiyot, ekologiya	Ekologik siyosat va investitsion loyihalarda qo'llanadi	Termin iqtisodiy rivojlanish va ekologik xavfsizlikni bog'lovchi tushuncha sifatida shakllanganligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari ekologik terminlarning qo'llanilish doirasi sezilarli darajada kengayganligini ko'rsatdi. Tahlil qilingan manbalarda "iqlim o'zgarishi", "barqaror rivojlanish" va "ekologik monitoring" terminlari eng ko'p uchraydigan tushunchalar sifatida qayd etildi. Bu terminlar nafaqat ekologiya fanida, balki iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi, geografiya va davlat boshqaruvi sohalarida ham faol qo'llanilmoqda.

Xususan, “barqaror rivojlanish” termini ekologik va iqtisodiy manfaatlar muvozanatini ifodalashda, “ekologik monitoring” termini esa atrof-muhit holatini kuzatish va baholash jarayonlarida asosiy ilmiy tushuncha sifatida xizmat qilmoqda.

Shuningdek, “iqlim o‘zgarishi” terminining qo‘llanilish chastotasi boshqa terminlarga nisbatan yuqori bo‘lib, bu global ekologik muammolarning dolzarbligi ortib borayotganligi bilan izohlanadi. Olingan natijalar ekologik terminologiyaning fanlararo integratsiyani ta’minlash, ilmiy axborotni tizimlashtirish va ekologik masalalar yuzasidan yagona terminologik yondashuvni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari ekologik terminlarning zamonaviy ilmiy va amaliy faoliyatda muhim o‘rin tutishini ko‘rsatdi. Ekologik terminologiya ekologiya, biologiya, geografiya, iqtisodiyot va qishloq xo‘jaligi kabi turli sohalarda faol qo‘llanilib, fanlararo axborot almashinuvini ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Tahlillar natijasida “iqlim o‘zgarishi”, “barqaror rivojlanish”, “ekologik monitoring” va “yashil iqtisodiyot” terminlari eng keng qo‘llanilayotgan ekologik tushunchalar ekanligi aniqlandi.

Shuningdek, ekologik terminlardan yagona va standartlashtirilgan tarzda foydalanish ilmiy tadqiqotlar sifati hamda amaliy faoliyat samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligi belgilandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirxanova G., Shukurova Z. Ekoterminlarning o‘zbek va ingliz tillaridagi morfologik yasallish tahlili // Filologiya va pedagogika jurnali. - 2026. - №7 (26). - B. 79-81.
2. Shukurova Z.M. O‘zbek va ingliz tillaridagi terminlarning qiyosiy-lingvistik tahlili // “Tilshunoslik va til o‘qitish metodikasining dolzarb masalalari: muammo va yechimlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. II qism. - Toshkent, 2026. - B. 214-218.
3. Shukurova Z.M. Ekologik terminlarni tuzishning lingvistik asoslari (O‘zbek va Ingliz tillari misolida). Pedagogika, psixologiya va ijtimoiy tadqiqotlar jurnali. 5-jild, 1-son (2026 yil), 95-99 b.
4. Nurmuhammadova S. Linguistic features of ecological terminology in English and Uzbek // Lingvospektr. – 2025 y.